

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В УКРАЇНІ

Менджул М. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін
Закарпатського державного університету*

У статті досліджено особливості здійснення права власності громадськими організаціями, встановлено загальні та додаткові обмеження здійснення права власності громадськими організаціями, запропоновано зміни до Закону України «Про об'єднання громадян».

Ключові слова: громадська організація, право власності, об'єкт права власності, здійснення права власності.

В статье исследованы особенности осуществления права собственности общественными организациями, установлено общие и дополнительные ограничения осуществления права собственности общественными организациями, предложено изменения в Закон Украины «Об объединении граждан».

Ключевые слова: общественная организация, право собственности, объект права собственности, осуществление права собственности.

The peculiarities of execution of property rights by civic organizations were examined in the article, general and complementary restrictions to execution of property rights by civic organizations were identified, amendments to the Law "About Citizen's Unions" were suggested.

Keywords: civic organization, right to property, the object of the right to property, execution of the right to property.

Громадські організації для ефективного здійснення своєї статутної діяльності беруть участь в майнових цивільних правовідносинах, що обумовлює актуальність дослідження права власності громадських організацій. У науковій літературі аналізуються питання права власності політичних партій [1], професійних спілок [2], релігійних організацій [3, с. 109], порівнюються джерела формування майна громадських організацій в Україні та інших європейських країнах [4, с. 204]. Водночас проблеми здійснення громадськими організаціями права власності досліджені не достатньо.

Відповідно до ст. 316 Цивільного кодексу України правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. К.П. Победоносцев під правом власності розумів право виключного, повного панування особи над річчю [5, с. 79]. Доктрина цивільного права визначає, що зміст права власності поєднує повноваження власника з володіння, користування та розпорядження своїм майном [6, с. 329; 7, с. 274]. При цьому, володінням визнається юридично закріплена можливість фактичного господарського панування власником над майном, користуванням – юридично забезпечена можливість вилучення з майна корисних властивостей шляхом його використання, а розпорядженням – юридично забезпечена можливість визначити долю майна шляхом вчинення юридичних актів щодо нього [8, с. 116 - 117].

В радянський період науковці вважали, що право власності громадських організацій займає особливе місце в системі соціалістичної власності [9, с. 66]. При цьому зауважувалось, що на відміну від державної власності, власність громадських організацій, як і кооперативно-колгоспна, належить не одному, а багатьом власникам - громадським організаціям, тобто являє собою колективну власність [9, с. 67].

У Російській Федерації некомерційні організації діють на базі колективної форми власності [10, с. 20]. Л.М. Мандрика зауважує, що право власності політичних партій повинно розглядатися як різновид права власності об'єднань громадян, котрі є суб'єктами права приватної власності непідприємницьких товариств - юридичних осіб приватного права [1, с. 7]. О.М. Соловійов відзначає, що право власності профспілок України, будучи різновидом права власності непідприємницьких товариств як юридичних осіб приватного права, виступає структурним елементом права приватної власності [2, с. 4]. Аналіз чинного цивільного законодавства України дає нам підстави констатувати, що громадські організації є суб'єктами права приватної власності.

Отже, право власності громадської організації в суб'єктивному розумінні можна визначити як юридичну можливість володіти, користуватися й розпоряджатися належним їй майном на власний розсуд з метою досягнення статутної мети її створення та діяльності. Під правом власності громадських організацій в об'єктивному сенсі слід розуміти систему правових норм, які регулюють відносини щодо набуття, здійснення, захисту та припинення права власності громадських організацій.

Стаття 21 Закону України „Про об'єднання громадян” встановлює, що громадська організація може мати у власності кошти та інше майно, необхідне для здійснення її статутної діяльності. Основне місце серед об'єктів власності громадських організацій радянського періоду займали: будівлі, клуби, будинки і палаци культури, стадіони, будинки відпочинку, санаторії, піонерські табори, туристичні бази і т.д. Серед джерел утворення власності громадських організацій важливе місце займала матеріальна і фінансова допомога цим організаціям з боку держави, колгоспів та інших кооперативних організацій, підприємств і установ [9, с. 68]. Відповідно до ст.

30 Закону Російської Федерації „Про громадські об'єднання” громадське об'єднання, що є юридичною особою, може мати у власності земельні ділянки, будинки, будови, споруди, житловий фонд, транспорт, устаткування, інвентар, майно культурно-просвітницького та оздоровчого призначення, грошові кошти, акції, інші цінні папери та майно, необхідне для матеріального забезпечення діяльності, зазначеної в статуті цього громадського об'єднання. Крім того, у власності громадського об'єднання можуть перебувати установи, видавництва, засоби масової інформації, створені й набуті за рахунок коштів даного громадського об'єднання відповідно до його статутних завдань [11, с. 37].

В судовій практиці є приклади визнання за громадськими організаціями права власності на: приміщення (24 вересня 2010 р. Центрально-Міський районний суд м. Макіївки Донецької області у справі № 2 -5762/10 визнав за громадською організацією „Спортивний клуб „Циклон” (код ЄДРПОУ 33393417) право власності на реконструйовану квартиру; рішенням Господарського суду Донецької області від 30 грудня 2009 р. у справі № 14/396 визнано право власності Районної громадської організації „Спілка ветеранів Афганістану Куйбишевського району м. Донецька” на адміністративно-побутову будівлю; Господарський суд Хмельницької області рішенням від 2 вересня 2010 р. у справі № 14/703-10 визнав за Національною спілкою художників України право власності на нежитлові приміщення площею 886 кв. м.); цілісний майновий комплекс (рішенням Господарського суду Хмельницької області від 27 серпня 2008 р. у справі № 14/4435 визнано право власності на цілісний майновий комплекс автомобільної стоянки громадської організації „Всеукраїнської спілки автомобілістів”); об'єкти незавершеного будівництва (рішенням Господарського суду Одеської області від 23 травня 2008 р. у справі № 22/80-08-1593 визнано право власності за Татарбунарською районною громадською організацією „Захист” (код 35240590) на об'єкти незавершеного будівництва); літаки (рішенням Господарського суду Одеської області від 23 червня 2006 р. у справі № 28/218-06-5714 визнано за громадською організацією „Дитячий фонд імені Серафіма Саровського” право власності на літаки ЯК-40 (дата виготовлення - 30.12.71 р., бортовий номер UR 87642, серійний номер - 9140320) та ЯК-40 (дата виготовлення - 30.09.72 р., бортовий номер UR 87818, серійний номер - 9230924) тощо.

Отже, зміст суб'єктивного права власності громадських організацій полягає у тому, що громадські організації володіють, користуються та розпоряджаються майном, яке належить їм на праві власності, відповідно до своїх статутних цілей. Об'єктом права власності громадської організації може бути будь-яке майно, необхідне для забезпечення досягнення статутної мети її створення та діяльності, за винятком речей, вилучених з цивільного обороту. У власності громадських організацій не можуть пере-

бувати види майна, внесені до переліку (додаток № 1), який затверджений постановою ВР України „Про право власності на окремі види майна” № 2471-ХІІ від 17 червня 1992 р. Об'єкти власності громадських організацій є необхідною матеріальною основою забезпечення їх діяльності та досягнення статутної мети. Водночас, матеріальна основа діяльності громадських організацій поняття більш широке, ніж власність цих організацій, оскільки вона охоплює всі матеріальні ресурси, необхідні для ефективної статутної діяльності громадських організацій, якими вони можуть володіти на різних правових підставах.

Суб'єктом права власності є громадська організація як юридична особа, а не органи її управління чи відокремлені підрозділи. Відповідно до ст. 23 Закону України „Про об'єднання громадян” та ст. 98 ЦК України, право власності громадських організацій реалізують їх вищі статутні органи управління (загальні збори) в порядку, передбаченому законодавством України та статутами. Окремі функції щодо господарського управління майном може бути покладено загальними зборами на створювані ними органи (виконавчі органи), місцеві осередки або передано спілкам громадських організацій.

Право власності, відповідно до ст. 328 ЦК України, набувається громадськими організаціями на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів. ЦК України регламентує підстави набуття (глава 24) та підстави припинення права власності (ст. 346 та глава 25). Громадські організації можуть набути право власності також у порядку спадкування за заповітом.

Відповідно до ч. 2 ст. 21 Закону України „Про об'єднання громадян” громадська організація набуває право власності на кошти та інше майно, передане їй засновниками, членами (учасниками) або державою, набуте від вступних і членських внесків, пожертвуване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, а також на майно, придбане за рахунок власних коштів чи на інших підставах, не заборонених законом. Частина 3 ст. 21 Закону України „Про об'єднання громадян” встановлює додаткові підстави для набуття коштів політичними партіями. На нашу думку, дія даного нормативно-правового акту повинна поширюватися тільки на громадські організації, оскільки вже прийнято ряд законів, які регулюють різні види об'єднань громадян, в тому числі Закон України „Про політичні партії в Україні”. Ми вважаємо, що ч. 3 ст. 21 Закону України „Про об'єднання громадян” необхідно викласти в такій редакції: „Громадські організації також мають право на майно, придбане за кошти, отримані від продажу літератури, виробів з власною символікою, проведення фестивалів, свят, виставок, лекцій, семінарів, інших заходів”.

На основі проведеного аналізу, можна визначити такі підстави набуття майна громадських організацій: сплата членських внесків, передання

майна членами (учасниками); придбання майна за рахунок доходів, отриманих від підприємницької діяльності, що проводиться у порядку передбаченому законом; отримання майна від інших фізичних та юридичних осіб, територіальних громад, держави на цивільно-правових підставах (договори, заповіти, інші правочини) та на підставі інших юридичних фактів. За суб'єктивним складом можна виділити такі види джерел формування майна громадських організацій: державне, муніципальне (комунальне), приватне (надходження від фізичних осіб та юридичних осіб приватного права) та за рахунок власних коштів.

Для всіх громадських організацій законом встановлені обмеження здійснення права власності, зокрема набувати у власність тільки кошти та інше майно, необхідне для здійснення статутної діяльності. Частина 5 ст. 21 Закону України „Про об'єднання громадян” також встановлює, що кошти та інше майно об'єднань громадян, в тому числі тих, що ліквідуються, не може перерозподілятися між їх членами і використовується для виконання статутних завдань або на благодійні цілі, а у випадках, передбачених законодавчими актами, за рішенням суду спрямовується в дохід держави. Для окремих видів громадських організацій законом встановлені додаткові обмеження здійснення права власності. Так, відповідно до ч. 4 ст. 26 Закону України „Про організації роботодавців” організації роботодавців та

їх об'єднання згідно із своїми статутами володіють, користуються і розпоряджаються майном, яке належить їм на праві власності і не може використовуватися для діяльності, спрямованої на отримання прибутку.

Отже, крім загальних меж права власності (додержуватися моральних засад суспільства; не використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства; не погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі тощо), для громадських організацій характерні додаткові обмеження здійснення права власності (володіти, користуватися та розпоряджатися майном відповідно до статутних цілей; не використовувати майно з метою отримання прибутку; при розпорядженні своїм майном не розподіляти його між членами).

Таким чином, громадська організація є єдиним власником належного їй майна. Засновники (члени) громадської організації не мають права на отримання частки її майна, в тому числі сплачених ними членських внесків чи будь-якої іншої компенсації, навіть при припиненні членства або ліквідації громадської організації. У власності громадської організації перебуває майно, набуте нею на законних підставах. Громадська організація має право здійснювати щодо свого майна будь-які дії, що не суперечать закону, статуту та моральним засадам суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мандрика Л. М. Право власності політичних партій в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 „Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / Л. М. Мандрика. - Харків, 2005. - 18 с.
2. Соловійов О. М. Право власності професійних спілок України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 „Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / О. М. Соловійов. - Харків, 2002. - 19 с.
3. Піддубна В. Релігійні організації як юридичні особи / В. Піддубна // Право України. - 2005. - № 4. - С. 107 - 109.
4. Кравчук В. Громадські організації в громадянському суспільстві: теоретичні питання / Валентина Кравчук // Українське право. - 2003. - № 1. - С. 201 - 206.
5. Победоносцев К. П. Курс гражданского права: [в 3 т.] / Константин Петрович Победоносцев ; [под ред. В. А. Томсинова]. - М. : Зерцало, 2003. - . - Т. 1. - 2003. - 768 с. - (Серия „Русское юридическое наследие”).
6. Мейер Д. И. Русское гражданское право (в 2 ч.). По исправленому и дополненому 8-му изд., 1902. Изд. 3-е, испр. / Дмитрий Иванович Мейер. - М. : Статут, 2003. - 831 с. - (Серия „Классика российской цивилистики”).
7. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / [А. Ю. Бабаскін, Т. В. Боднар, Ю. Л. Бошицький та ін.]; за заг. ред. Я. М. Шевченко. - Т. 1. Загальна частина. - К.: Видавничий Дім „Ін Юре”, 2004. - 520 с.
8. Великий енциклопедичний юридичний словник / [Ю. С. Шемшученко, В. П. Горбатенко, В. Б. Авер'янов та ін.] ; за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. - К. : Юридична думка, 2007. - 992 с.
9. Седугин П.И. О социалистической собственности общественных организаций. // Советское государство и право. -1964. - № 11. - С. 66 - 74.
10. Лихотникова Е. П. Некоммерческие организации: правосубъектность и право собственности : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 „Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право” / Е. П. Лихотникова. - М., 2004. - 23 с.
11. Кудрявцева Г. А. Право собственности общественных объединений по федеральному законодательству России / Г. А. Кудрявцева // Государство и право. - 1998. - № 4. - С. 34 - 41.